

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# بازی‌های بومی و محلی ایران

معرفی ۳۱ بازی از مناطق مختلف ایران



مرتضی رضوانفر

۱۳۹۰

سرشناسه: رضوانفر، مرتضی، ۱۳۴۲  
عنوان و نام پدیدآور: بازیهای بومی و محلی ایران / نویسنده مرتضی رضوانفر،  
مشخصات نشر: تهران: آبادبوم، ۱۳۸۹.  
مشخصات ظاهری: ۷۲ ص.، مجوز (رنگی)، ۲۵×۲۳ س.م.  
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۳۳۲-۳-۰  
فهرست نویسی: فسا.  
یادداشت: INDIGENOUS AND LOCAL GAMES OF IRAN  
موضوع: بازی‌ها ایران.  
شناسه افزوده: پرمون، بدائه، ۱۳۴۵. مترجم به انگلیسی  
رده‌بندی کنگره: ۲۱۳۸۹-۳-۶ GV ۶۵۷  
رده‌بندی دیویی: ۷۹۶-۰۹۵۵  
شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۷۳۳۵۱



## انتشارات آبادبوم

### بازی‌های بومی و محلی ایران

مؤلف: مرتضی رضوانفر

ترجمه به انگلیسی: یدالله پرمون

آمادگی و صفحه‌آرایی: نشر آبادبوم

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۳۳۲-۳-۰

سمارشان ۵۰۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۰

بیماء: ۳۵۰۰ تومان

ناشر: سرآباد بوم با مشارکت سازمان نوسازی و بهسازی شهر قزوین

نشر آباد بوم: تهران بلوار کشاورز، بین خیابان کارگر و جمالزاده، شماره ۳۴ واحد ۱۲

تلفن: ۶۶۵۶۴۳۶۵ - دورنگار: ۶۶۵۶۴۳۶۶

## مقدمه دبیرکل کمیسیون ملی یونسکو

هر ملت رسددار در تاریخ به مدد پیره‌سدی از عناصر هویت بحس فرهنگی - تاریخی خویش حماسه‌ی دیربا و ماندگار را در تاریخ رقم می‌زند. آن حماسه جوانی از ابعاد سنگر خویش، فرهنگی، اجتماعی و هنری است. از این رهگذر آرامه‌ها و نگاره‌های فرهنگی عانا و نابذاری چون معماری، نقاشی، ادبیات، موسیقی، ادب رسوه و ددها مؤلفه دیگر، هویت اصل و حیات بحس فرهنگ هر ملت را در گذرگاه صعبناک تاریخ زهنمون می‌سازد.

در این میان یکی از عناصر ماندگار و کین هر ملی که ارتباط وسیع و ناگسسی با دایره فرهنگی دارد، پارینا و سرگرمی‌های بومی و ملی است که در نطن تاریخ دراز آهنگ هر ملتی مجال برور و ظهور می‌یابد.

سناد به نوان گفت که سویه‌های لطیف‌تر ادبیات، هنر، ادب و رسوم و سایر شقوق حوزه شوق‌انگیز فرهنگ در کالبد بازی‌های بومی و ملی خود را اراسه می‌گرداند.

ایران زمین به واسطه تاریخ کین و اصل خویش نفس به سرایی در ظهور و ندانس بازی‌های ریشه دار بومی در جهان دارد.

این بازیها که از اسحیر فرهنگی این مرز و بوم سیراب شده‌اند ارتباطی در هم سنده با لایه‌های بومی و قومی سرزمین میزبانان ایران دارد. تنوع اقلیمی و زیستی بی‌نظیر ایران در بسط تاریخ فضای سیاسی را برای ظهور انواع بازیهای مختلف فراهم آورده است. نکته حائز اهمیت در این میان پیوند میان جسم خاکی با روح افلاکی در تگوس بازی‌های ایرانی است که خود موقعیتی مستار را در مقایسه با بازیها و تفریحات سایر کشورها به وجود آورده است.

بازی‌های مناطق مختلف ایران مزهیم از اسطوره‌های کین، ادب و رسوم بومی، ادبیات و وصف حماسه‌ها و تجلی وحدت روح و جسم در کالبد مادی انسانی است. به دیگر روی همه این بازی‌ها به تبلور روح جوانمردی، ناسدانس اخلاقی و برجسته نمودن فضایل انسانی توجه‌ای باسته دارد.

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) اهتمام ویژه‌ای نسبت به احیای بازیهای بومی و ملی کشورهای مختلف نموده است. اهمیت این موضوع از نظر یونسکو تا بدانجاست که شبکه بین‌المللی ورزشها و بازیهای سنتی موسوه به (TSG) را در حوزه سراب ناملموس و معنوی ناسس نموده تا از رهگذر آن به پاسدانس نطوع و نثارب فرهنگ‌ها در حوامع مختلف با هدف انتقال ارزش‌ها و همبستگی بسیر میان ملل در زمینه فرهنگی اهتمام وررد.

کمیسیون ملی یونسکو ایران سازمان یونسکو با درک حساسست روز افزون از میان رفتن بازی‌های کین بومی و ملی کشورها، از هر حرکتی که بوجب احیا و ماندگاری این گونه بازی‌ها گردد استعمال می‌کند.

جوشیخته‌سب اندرکاران سازمان یوساری و یوساری سبب فرسوس در اقدامی در خور و خود جوس که کاملاً همسو با اهداف فرهنگی سازمان یونسکو بی‌باشد اقدام به حاب گناب معرفی بازی‌های بومی و محلی ایران نموده اند.

کتاب فراروی، باهدف ناسدانس و سیانت از بازی‌ها و سرگرمی‌های سازنده اقواء مختلف ایران، خواننده را با بیسته غنی تفریحات سالم و ارزشمند ملت باستانی این مرز برگیر استا می‌سازد.

ایند است بوجوانان و جوانان این مرز و بوم که تاکنون از حصار رنگ بازیهای عنصر مدرن تا ددهها ابرحرت گونه، دهمس اور، خسوب بار، قطرب سسر، خود کوب ... رو به رو هستند؛ به مدد بازگسب به تفریحات و بازی‌های حذاب، روح افراد، جوانمردانه، حرد مجبور و حلالک گونه بومی و ملی، اراس ریحی جوس را احیا و بازیایی کنند.

دکتر محمدرضا سعیدآبادی

دبیرکل کمیسیون ملی یونسکو

## مقدمه نماینده یونسکو در ج.ا.ایران

باعث کمال خوشوقتی است برای این کتاب که جهت معرفی بازی‌های سنتی و محلی از استان‌های جمهوری اسلامی ایران منتشر می‌شود. چند کلمه‌ای بنویسم. این کتاب، راهنمایی است در مورد نحوه انجام ورزش‌ها و بازی‌های سنتی جوامع ایرانی از زمان قدیم. این نشریه با حمایت شهرداری قزوین آماده شده که جای بسی قدردانی است زیرا اطلاعات خوبی در مورد جذابیت و زیبایی ورزش‌ها و بازی‌های سنتی در اختیار خواننده قرار می‌دهد.

به‌عنوان نماینده یونسکو در جمهوری اسلامی ایران، من ارزش بسیاری برای چنین اطلاعاتی در خصوص ورزش‌ها و بازی‌های سنتی ایران و همچنین تلاش کارشناسان مربوطه قائل می‌باشم. همانطور که بسیاری می‌دانند، یونسکو کارگزار راهبری سازمان ملل متحد برای تربیت بدنی و ورزش است. تحت این برنامه، یونسکو در موارد ذیل فعالیت می‌کند:

ورزش برای صلح و توسعه؛ آموزش بدنی کیفی؛ ورزش‌ها و بازی‌های سنتی؛ زنان و ورزش و مبارزه با دوپینگ. این برنامه‌ها به‌طور گسترده توسط کشورهای عضو این سازمان حمایت می‌شود.

ابتکار شهر قزوین جهت ارتقای ورزش‌ها و بازی‌های سنتی به‌طور خاص برای نسل جوان امروز ما ارزشمند است. امید است با افزایش و گسترش انواع جدید بازی، نسبت به ورزش‌ها و بازی‌های سنتی غافل‌نمانیم. در لغت‌نامه یونسکو، ورزش‌ها و بازی‌های سنتی اجزای یکپارچه فرهنگ و بخشی از میراث فرهنگی می‌باشند. تاریخ نشان داده که این ورزش‌ها و بازی‌ها در ایجاد اساس فرهنگی جامعه انسانی نقش داشته‌اند. یونسکو به حفظ و ترویج ورزش‌ها و بازی‌های سنتی به منظور پیشبرد روحیه اجتماعی، نزدیک کردن انسانها به یکدیگر و ایجاد حس افتخار در ریشه‌های فرهنگی جامعه متعهد است. هدف کلی از ترویج این ورزش‌ها و بازی‌های سنتی، ارتقاء همکاری بین‌المللی در حوزه فعالیت بدنی به منظور تقویت صلح، دوستی، تفاهم و احترام متقابل بین انسانها، به‌ویژه بین نسل جوان می‌باشد. من امیدوارم که خوانندگان عزیز در خصوص این کتاب زیبا درباره ورزش‌ها و بازی‌های سنتی ایران با من هم عقیده باشند.

چونلی هان

نماینده یونسکو در ج.ا.ایران

## دیباچه

همیشه آیین‌هایی وجود دارند که فکر می‌کنیم باید آنها را برای فرزندانمان حفظ کنیم. زیرا باعث می‌شوند حس کنیم به یک سرزمین و سنت تعلق داریم. اما تحولات پر شتاب جهانی همچون جهانی‌سازی، شهرنشینی و تأثیرات رسانه‌ای منجر به شبیه شدن رفتارها و سبک زندگی، نابودی تنوعات فرهنگی و حتی گرایش به تجاری‌کردن فرهنگ در میان اقوام و گروه‌های اجتماعی شده است. بازی‌ها و ورزش‌های سنتی از جمله رفتارهای بشری است که قابلیت بسیاری برای ایجاد ارتباط و گفت‌وگو داشته و بسیاری اوقات به‌عنوان وسیله‌ای برای رفع کدورت‌ها و یا ایجاد تعامل میان افراد و جوامع به‌کار رفته است.

نگارنده برای آگاهی هرچه بیشتر دوستانان فرهنگ سنتی، تلاش نموده در این مجموعه، شمه‌ای از بازی‌های بومی و محلی مناطق سی و یک‌گانه جمهوری اسلامی ایران با زبانی ساده و مختصر آرایه شود تا بتوان با همه سنین ارتباط برقرار نموده و گامی در جهت انتقال و حفاظت از میراث ناملموس فرهنگی کشور برداشته شود. هرچند که بازی‌ها مانند بسیاری از عناصر فرهنگی دائماً در حال حرکت و انساز در میان اقوام و دیگر گروه‌های اجتماعی است و لذا اختصاص و انحصار هر بازی به یک قوم و یا منطقه و حتی یک کشور امکان‌پذیر نیست.

بر من فرض است از آقای مهندس علی‌رضا خزائلی مدیر عامل محترم سازمان نوسازی و بهسازی شهر قزوین و همچنین خانم نازی نفیسی مدیر محترم روابط عمومی سازمان نوسازی و بهسازی شهر قزوین که فرصت انتشار این مجموعه را فراهم نمودند سپاسگزاری نموده همچنین از همکاری و مساعدت فدراسیون ورزش روستایی و عشایری به ویژه آقای محمد رسول کلهر دبیر محترم فدراسیون تشکر نمایم چرا که بدون مساعدت ایشان تدوین این مجموعه مشکل می‌نمود.

مراتب سپاسگزاری خود را از آقای چوئلی هان، نماینده محترم یونسکو در ایران و همچنین آقای دکتر سعید آبادی دبیر کل محترم کمیسیون ملی یونسکو، برای استقبالی که از این کار ابراز نموده و همچنین متنی که بعنوان مقدمه در این مجموعه منتشر کرده‌اند اعلام می‌دارم.

در پایان، ضمن استقبال و ارج‌گزارای بر رهنمون‌ها و تذکرات سودمند صاحب نظران برای رفع کاستی‌ها، از خداوند مهربان و فیض‌گستر توفیق روز افزون برای همه تلاشگران حوزه فرهنگ خواستارم.

مرتضی رضوانفر

عضو هیات علمی پژوهشکده مردم‌شناسی



بازی اشتراشتران، جشنواره ملی بازی و اسباب بازی کودکان دیروز و امروز،

قزوین، سرای سعدالسلطنه «بزرگترین کاروانسرای درون شهری ایران»، چهارسوق / بهار ۱۳۹۰

Game of "Oshtor-oshtoran", National Festival of Game and Toy for the Children of Yesterday and Today, Sara-ye Sa>dossaltane,

"The Biggest Urban Carvansari of Iran", Charsuq . Qazvin, Spring 2011

|          |                                 |  |
|----------|---------------------------------|--|
| ۳۶.....  | شاه وزیر .....                  | مقدمه دبیر کل کمیسیون ملی یونسکو ..... |
| ۳۸ ..... | شتر سواری .....                 | مقدمه نماینده یونسکو در ایران .....    |
| ۴۰.....  | آدیل مانچ (بنجره بازی) .....    | مقدمه مؤلف .....                       |
| ۴۲.....  | عمو زنجیر باف.....              | بازی‌ها:                               |
| ۴۴.....  | قیقاج .....                     | ۸ آسیاب بجرخ.....                      |
| ۴۶.....  | کش بازی.....                    | ۱۰.....                                |
| ۴۸.....  | کشتی چوخه .....                 | ۱۲.....                                |
| ۵۰.....  | کشتی لوچوو.....                 | ۱۴.....                                |
| ۵۲.....  | کلاه پران .....                 | ۱۶.....                                |
| ۵۴.....  | کوشک ملاق.....                  | ۱۸.....                                |
| ۵۶.....  | گرگم و گله می‌برم.....          | ۲۰.....                                |
| ۵۸.....  | لافند بازی.....                 | ۲۲.....                                |
| ۶۰.....  | خر سوز پالون سوز(خر پلیس) ..... | ۲۴.....                                |
| ۶۲.....  | نجات بازی.....                  | ۲۶.....                                |
| ۶۴.....  | وسطی.....                       | ۲۸.....                                |
| ۶۶.....  | هفت سنگ .....                   | ۳۰.....                                |
| ۶۸.....  | به قل دو قل.....                | ۳۲.....                                |
|          |                                 | ۳۴.....                                |
|          |                                 | سوار کاری و تاختن اسب.....             |

توضیح تصاویر:

تصاویر صفحات ۱۰، ۱۸ و ۲۶ از مردم‌نگاری‌های پژوهشگره مردم‌شناسی تهیه شده و مابقی تصاویر توسط فدراسیون ورزشهای روستایی و عشایری در اختیار این مجموعه قرار گرفته است



## آسیاب پچرخ

۸

شرح بازی: ابتدا شرکت کنندگان در این بازی دست‌های یکدیگر را گرفته و حلقه‌ای را تشکیل می‌دهند. یکی از بازیکنان که غالباً از همه بزرگتر است نقش استاد را بازی می‌کند.

استاد با ریتمی آهنگین می‌گوید آسیاب پچرخ، حلقه می‌گوید: می‌چرخم و با شور و شغف شروع به چرخیدن می‌کنند تا آنجا که تعادل گروه به هم بخورد. مجدداً استاد می‌گوید آسیاب بشین، حلقه: می‌شینم، سپس استاد و حلقه گفت‌وگویی آهنگین را ادامه می‌دهند: آسیاب پاشو، پا نمی‌شم! چون خاله جون، پانمی‌شم! / چون عمه جون، پانمی‌شم! / قفل چمدون، پا نمی‌شم! استاد می‌گوید تورو خداجون و حلقه می‌گوید، پامی‌شم.

استاد می‌گوید: آسیاب بخواب، افراد حلقه می‌گویند می‌خوابم و سر خود را خم کرده و چشم‌های خود را می‌بندند، استاد می‌گوید: آسیاب صندلی بساز، افراد حلقه، یک پای خود را بالا آورده و حالت نشسته روی صندلی می‌گیرند.

در آخر استاد می‌گوید: آسیاب پچرخ، همگی می‌چرخند و در حالی که حرکت خود را سرعت می‌بخشند می‌خوانند و تکرار می‌کنند: آسیاب تندترش کن، تندتر و تندترش کن